

Yayın Tanıtım

Türk Dünyasının Kültürel Ufukları: Türk Dünyası Ortak Edebiyatı

Dr. Osman HORATA

Temelinde estetik kaygı yatan dile dayalı kompozisyonların ufku, edebîlikten ebedîliğe/kalıcılığa ulaşarak, ait olduğu kültürün ortak paydalarından biri hâline gelmektir. Kültür öncelikle dil ve dile dayalı eserler üzerinde yükselir. Edebî eserler üzerinde yapılan yüzlerce araştırma, inceleme ve tenkidin, kısacası edebiyat biliminin nihaî ufku, edebiyat tarihinin yazılmasıdır. Her edebiyatta, bu adı taşıyan yüzlerce esere rastlanabilir. Fakat edebiyat biliminin ufku olmaya lâîk eserler, parmakla sayılacak kadar azdır. Edebiyat tarihinin yanında, bir de onu bütünleyen eserler vardır: Edebiyatın temsil edici örneklerinden seçilmiş metinlerden oluşan antolojiler, ruh ve fikir dünyasının kapısını aralamaya yarayan kavram ve terim sözlükleri, dil servetine eserleriyle katkıda bulunan şahsiyetlerle ilgili biyografik eserler.

Siyasî ve askerî başarılarının yanında, matematikten astronomiye, edebiyattan mimariye kadar birçok bilim ve sanat dalında, insanlığın kültür ufku evrensel nitelikte katkıda bulunacak eserler ortaya koyan Türk milletinin de yukarıdaki niteliklere sahip edebiyat tarihinin olmadığı bilinen bir gerçektir. Dünyanın en köklü milletlerinden biri olan, iki bin yıllık tarihleri boyunca farklı coğrafya ve lehçelerde binlerce eser veren bir millet, dil servetinin bütününi kuşatacak bir tarihini yazmak zorluklarla dolu, ancak ekiplerin başarabileceği bir iştir.

Soğuk savaş yıllarının sona erdiği, bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin yanına yeni soydaş cumhuriyetlerin katıldığı 1990'lı yıllarda; Anadolu sahası dışındaki dil servetimiz de gündemde daha fazla yer bulmaya başladı. Tarihe karşı sorumluluk duygusuna sahip insanlar, Türk toplulukları arasında siyasî, ticarî ve kültürel ilişkileri geliştirecek köprüler kurarlarken;

* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi / ANKARA
horata@hacettepe.edu.tr

bir taraftan da Türk dünyasının kültürel zenginliklerine, onlarda değişen şartlara rağmen değişmeyen veya az çok değişen yönleri bulmaya yöneldiler. Bu yöneliş, bilim ve kültür hayatımıza birçok kahçı eserler kazandırdı.

Aynı düşüncelerden hareketle, 1996 yılında o sıradaki Atatürk Kültür Merkezi başkanı Prof.Dr. Sadık Tural'ın gayretleriyle; "*Türk atanın çocuklarının edebiyat adına meydana getirdiği dil servetini ortaya koymak?*" amacıyla *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi* ve onun tamamlayıcı nitelikteki *Türk Dünyası Kavram ve Terimler Sözlüğü* ve *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi'nden* oluşan son derece kapsamlı projelere start verildi. Bunları hepsi *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı* adıyla anıldı. Ülkemizde ortak çalışmalarla eserler ortaya koymanın güçlükleri herkesçe bilinmektedir. Bir taraftan değişik coğrafyalara dağılmış Türk topluluklarından bilim adamlarını bir araya toplamanın ve onları ortak bir amaç etrafında birleştirmenin zorlukları; bir taraftan da üniversitelerde geceli gündüzlü eğitimin ilmî araştırmaları ikinci plâna itmesi, bu projelerin hedeflenen süre içinde tamamlanmasını engelledi.

Bütün bu zorluklara rağmen, değerli bilim adamlarımızın fedakârlıklarıyla, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı'nın* 12 cildi okuyucusunun eline ulaşmayı başardı. Bunlardan 7'si geçtiğimiz aylarda yayımlandı. Her çalışmada olduğu gibi, bu eserlerde de elde olmayan sebeplerle, gözden kaçan hususlar, eksiklikler bulunmakla birlikte; bu eserlerin Türk bilim hayatının birikimlerini aksettiren, bu alandaki en önemli çalışmalar olduğu göz ardı edilmemelidir.

Bu dört proje içinde, en fazla çaba isteyen şüphesiz edebiyat tarihidir. Başkanlığını Prof.Dr. Önder Göçgün, yardımcılıklarını Doç.Dr. Osman HORATA, Prof.Dr. Öcal OĞUZ, Yrd.Doç.Dr. Kayahan ÖZGÜL'ün yürüttüğü, her biri büyük hacimli ciltlerden oluşan bu projenin şu ana kadar 3 cildi yayımlanmıştır (*Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, AKM Yay., c.1, Ank. 2001, 504 s.; c.2. Ank.2002; 721 s.: c.3, 760 s.). Bu ciltlerle, sözlü edebiyatla ilgili dil servetimizin tarihi tamamlanmış bulunmaktadır. İlk cildin başında, proje yürütücüsü Prof.Dr. Sadık Tural'ın kaleme aldığı, edebiyat tarihçiliğimizi özlü bir şekilde değerlendiren ve eserin amacını anlatan "*Ortak Edebiyat Tarihimiz*" başlıklı takdim yazısı yer almaktadır.

Bunu, Prof.Dr. Önder Göçgün'ün yazdığı "Önsöz" ve "Türk Dilinin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri ve Tarihi Gelişimi" (Yard.Doç.Dr.Güzin Tural) başlıklı bölümler takip etmektedir.

Türk Dünyası Edebiyat Tarihi incelendiğinde, plân, yöntem ve terminoloji bakımından farklı bir eser olduğu görülecektir. Eser, sözlü edebiyata ait ürünlerle başlamaktadır. Bu bölüm, kendi içinde Anonim Sözlü Edebiyat ve Ferdî Sözlü Edebiyat olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Eserde, farklı Türk topluluklarından gelen bilgiler, Anadolu sahasına ait bilgilerle bir terkip içinde, karşılaştırmalı olarak verilmiştir. İlk cilt, sadece "Türk Mitolojisi" ve "Türk Destanları"na ayrılmıştır. Her iki bölüm de Doç.Dr. Özkul Çobanoğlu tarafından kaleme alınmıştır. 2. cilt ise, "Efsane" (Prof.Dr. Bilge Seyidoğlu), "Türk Dünyasında Efsane" (Doç.Dr. Metin Ergun); "Menkabeler" (Doç.Dr. Naciye Yıldız), "Masallar" (Prof.Dr. Saim Sakaoğlu), "Halk Hikâyeleri" (Prof.Dr. Ali Berat Alptekin) bölümlerinden oluşmaktadır. 3. ciltte ise, "Türk Halk Tiyatrosu" (Doç.Dr. Nebi Özdemir), "Fıkralar" (Doç.Dr. Gülin Eker), "Alkış ve Kargışlar" (Doç.Dr. Doğan Kaya), "Atasözleri" (Doç.Dr. Özkul Çobanoğlu), "Tekerlemeler" (Prof.Dr. Ali Duymaz), "Bilmeceler" (Doç.Dr. Esmâ Şimşek), "Maniler" (Prof.Dr. L.Sami Akalın-Doç.Dr. Esmâ Şimşek), "Ninniler" (Doç.Dr. Naciye Yıldız); "Türküler" (Doç.Dr. Pakize Aytaç), "Ağıtlar" (Doç.Dr. İsmail Görkem) ile Ferdî Sözlü Edebiyat kısmı yer almaktadır. Ferdî Sözlü edebiyatın Batı Oğuz sahasıyla ilgili kısmı Prof.Dr. Öcal Oğuz; Türkistan sahasıyla ilgili kısmı ise Doç.Dr. Ali Abbas Çınar tarafından kaleme alınmıştır. *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*'nin bundan sonraki ciltlerinde, yazılı edebiyatla ilgili kısımlar yer alacaktır.

Türk edebiyatının temsil edici örneklerini ihtiva eden *Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi* (c.1, Ank.2001, 671 s.; c.2, Ank.2003, 715 s.; c.3, Ank.2003, 552 s.; c.4, Ank.2003, 545 s.) de, edebiyat tarihiyle benzer bir yöntemle hazırlanmıştır. Her türe ait metinler, *Türkiye, Balkanlar ve Diğer Komşu Alanlar; Azerbaycan, Karadeniz ve Kuzey Kafkasya Alanı; İdil-Ural Alanı; Güney ve Kuzey-Doğu Sibirya Alanı* başlığı altında alt alta verilmiştir. Eser, bu yönüyle benzer çalışmalardan ayrılmakta ve okuyucuya Türk dünyasına ait örnekleri bir arada görme imkânı vermektedir. Projenin sorumluluğunu Prof.Dr. Şükrü Elçin, yardımcılıklarını Doç.Dr.

Naciye Yıldız ve Yard.Doç.Dr. Güzin Tural, yürütmektedir. Şu ana kadar 4 cildi yayımlanmış olan eserin ilk cildi; Türk dünyasına ait mit, efsane ve menkabe; 2,3 ve 4. ciltler ise destan metinlerinden oluşmaktadır. Antolojide, metinler önce ortak Türk alfabesine, daha sonra da Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Azerbaycan ve Gagavuz Türklerine ait metinlerde ise, sadece kelimelerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Bunların büyük bir emek ve titizlik isteyen çalışmaları olduğu erbabınca bilinmektedir.

Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü (c.1, Ank.2001, 574 s.; c.2, Ank.,2003, 520 s.) adlı eserde ise; Türk dünyasıyla ilgili, nazım şekilleri, vezin ve kafîye, edebî türler, estetik teknikler, edebî akımlar, gruplar, ekoller, mazmunlar, motifler, mitolojik şahsiyetler, eşyalar, bitkiler, hayvanlar, tipler, üslûplar, yazı ve kitaplarla ilgili unsurlar, dinî-tasavvufî kavramlar, edebî metinlerde geçen tarihî-efsanevi kişiler, yer adları, inançlar ve adetlerle ilgili terimler, edebiyat hayatıyla ilgisi oranında değerlendirilmiştir. Projenin başkanlığını Prof.Dr. Mustafa İsen, yardımcılıklarını Doç.Dr. Nurettin Demir, Yard.Doç.Dr.Ertuğrul Yaman, Yard.Doç.Dr. Ahmet ARI yürütmektedir. Türkiye dışındaki Türklerle ilgili kavramlar o ülkelere ait bilim adamlarınca yazılmıştır. Bu alanda daha önce yazılmış ansiklopedik sözlüklere rastlanmakla birlikte; bu eser bütün Türk dünyasını içine alacak şekilde yazılmış ilk eserdir. Her maddenin Azerî, Başkırt, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Türkmen, Uygur sahalarındaki karşılıkları parantez içinde gösterilmiştir. Eser, gerek hacim, gerekse nitelik itibarıyla da diğerlerinden oldukça farklı, orijinal bir çalışmadır. İlk ciltte, "âb" ve "cüz'ıyyât-ı müselsele"; 2. ciltte ise "câlig" ve "fütüvvetnâme" arasındaki kavram ve terimler yer almaktadır.

Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi (c.1, Ank.2000, 578 s.; c.2, Ank.2001, 498 s.; c.3, Ank.2003, 464 s.), yazarların hayat hikayeleriyle, eserleri hakkında kısa bilgileri içeren bir çalışmadır. Eserde, başlangıçtan 1970'lere kadar uzanan bir sürede dilimizle ilgili eser veren edebiyatçılar, yine onun ayrılmaz parçaları sayılan dalciler, tarihçiler ve bu alanlarla ilgili öğretim üyeleri yer almaktadır. Maddeler, o alandaki çalışmalarıyla tanınmış bilim adamlarınca kaleme alınmıştır. Projenin başkanlığını Dr.Müjgan Cunbur, yardımcılıklarını ise Prof.Dr. Belkıs Gürsoy ve Doç.Dr. Naciye Yıldız yürütmektedir.

Gerek antoloji, gerekse kavram ve terim sözlüğü ve edebiyatçılar ansiklopedisi, yurt içi ve yurt dışından çok sayıda bilim adamının katılımıyla hazırlanmıştır. Bunların redaksiyonu, tashihi ve dışarıdan gelen malzemelerin aktarılmasında, isimlerini veremediğimiz, çok sayıda uzman görev yapmıştır. Projenin genel sekreterliğini ise Dr. Hüseyin Ağca yürütmektedir.

Bu projeler tamamlandığında, hepsinin CD'lere taşınması; Türk kültür birikiminin ve Türk soylu halklar arasındaki müşterek kabullerin bütün Türk dünyasına gösterilebilmesi amacıyla da, özel bilgisayar programlarıyla *Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan* lehçelerine aktarılması düşünülmektedir. Bunların yanında, *Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi'nin* İngilizce'ye çevrilerek, Türk kültür ve edebiyat zenginliklerinin bütün dünyaya gösterilmesi planlamaktadır.

Türk toplulukları arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin geleceğini, öncelikle kültürel çalışmaların belirleyeceği unutulmamalıdır. Bu sebeple, yukarıdaki hedeflerin gerçekleştirilmesinin Türklük bilimine gönül vermiş bilim adamlarının üzerine düşen bir borç olduğunu düşünüyor; bu eserlerin bilim hayatına kazandırılmasında emeği geçenlere ve tarihe karşı sorumluluk ve tanıklık görevini yerine getiren bilim adamlarına, Atatürk Yüksek Kurumu ve proje yürütücüsü Prof.Dr.Sadık Tural'ın şahsında tebrik ve teşekkürlerimizi sunuyoruz.